

Szendrei Janka

Szkóla-pedagógia¹

Szendrei Janka, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem professor emeritusa, a Zenetudományi Intézet Régi Zenetörténeti Osztályának nyugalmazott tudományos tanácsadója.

Kedves Kollégák!

Hogy „Mitől szkóla a szkóla?“, elolvashatjuk Dobszay László tollából.² Most csak azt kérdezem meg, hogy vajon lehet-e realizálni a cikkben adott programot, s ha igen, milyen eszközökkel? (Cél, rendszeresség, énektár, zenei stílus, népének és polifon zene, liturgiai ismeretek, a szöveg elsőbbsége, nyugalom, a szkóla és a nép, lényeges külső segítségek.) Mintáink elég távoliak.

Azok a férfiak és gyermekek, kiket először hívtak „szkólának“ (a római *schola cantorum*-ra gondolok), egészen más életkörülmények között éltek és alkottak, mint a mai szkólások, miközben professzionális teljesítményekre készültek. A magyar középkor szkólásai a *pueri vociferati*,³ vagy az apró „sajtár-diákok“,⁴ bármily demokratikus elképzelés szerint nevelkedtek is, azért latinul tanultak meg olvasni, ABC-s könyvük és énekeskönyvük a zsoltárkönyv volt. Vajon szükséges volt-e, és létezett-e emellett valamiféle titkos pedagógia, melyet ma is megismerhetünk, s melynek segítségével utolérhetnénk a „régiek“ eredményeit? Mai tudásom szerint nemmel válaszolnék: nincs külön szkóla-pedagógia. De annál sokkal több, egy szkólás életforma létezik.

A szkóla a liturgia énekes szolgálatára alakult testület. Valószínűleg azért nincs saját pedagógiája, mert nem iskolai tanítás folyik benne. A szkóla-foglalkozások alatt a téma mindig a következő liturgia. Ez annyit jelent, hogy hétről-hétre új anyagot kell elővenni és gyakorolni. Felületesen nézve a szkóla munkája a koncertező együttesek próbáihoz hasonló. Erre emlékeztet a csapatok gyors munkatempója, figyelmes jelenléte és energikus tenni akarása is.

Minden szkóla egy templomhoz tartozik, ahol szolgálatát végzi, vagyis énekli a számára kijelölt részeket, s ahonnan nevét is kapta (pl. Szent Rókus-plébániatemplom szkólája). A kijelölt miséken és/vagy zsolozsmán énekel, és ehhez annyit próbál, amennyi szükséges a szép teljesítményhez. Tapasztalatom szerint egy két-három férfi szólístából és egy nagyobb, 20–30 vagy 30–40 fős gyerekcsoportból álló szkóla heti legalább egyszeri, misén való énekléséhez két próba szükséges: egy hét közben, kb. egy órányi időtartammal, s egy másik a mise előtt, hogy felfrissítse a már gyakorolt anyagot. E második próba

¹ Elhangzott az Országos Egyházzene-pedagógiai Konferencián 2013. október 23-án Gödöllőn, felolvasva: Ullmann Péter.

² DOBSZAY László: *Jegyzetek a liturgiáról*. 380, *Új Ember*.

³ *Egri Ordinárius*. 1509.

⁴ Sajtár-diákok?

rövidebb, akár félórás is lehet, annyi viszont fontos és szükséges. (Nem lehet a kappát útközben felkapva az utcáról bezuhanni a misére, az oltár mellé...)

Nem érdemes „szkólánálni”, csak, ha minőségileg jobb s hitelesebb liturgiát tudunk ezzel elérni. A „római mise énekrendje” nem titok, használni kell. A próbákön fokozatosan meg kell tanulni a teljes propriumot, a jó minőségű népénekeket belső versszakokkal együtt, néhány könnyű többszólamú tételt. Minél gyakrabban lehet az ordinárium a „papi recitációk” prex-tónusához hasonló, azokhoz illeszkedő.⁵ Mindig világossá kell tenni, hogy mely tételeknél várjuk a népénekekkel való bekapcsolódását. Az összpontosítást segíti és inspiráló lehet, ha a próbahelyiség közel van a templombelsőhöz: oratórium, sekrestye, hittanterem, vagy —ha mozgásokat is kell próbálni— maga a templom. (Kiváló próbahelyiség pl. a alsó-krisztinavárosi templom oratóriuma; ha a hajóra nyíló ablakokat, erkélyajtókat kinyitjuk, máris egy térben vagyunk az oltárral— a gyermekek legnagyobb öröme.)

De nemcsak a szakrális környezet biztosítja a próbákhoz a nyugalmat. Néhány apró, hagyományos gesztus is fontos. A szkóla vezetőjének és funkcionáriusainak pl. elő kell a próbát készíteniük, és időben, a többiek előtt ott kell lenniük. Anyagot keresgélni ekkor már nem illik, a táblára viszont ajánlatos az aktuális énekszámokat felírni, hogy a folyamatosan érkezők rögtön azzal kezdjenek foglalkozni. Jó, ha a szkólavezető az énekrend előkészítést még otthon elvégzi, hogy a kellő idő és a tanulmányozás lehetősége rendelkezésére álljon.

A szkólások vállalják az énekesavatást, csakúgy, mint a ministránsok a ministránsavatást. Az eseményre készülni kell, bizonyos énekkészlet memorizálásával, a „kedvenc” énekek bemutatásával. Nagy ajándék, ha az avatást (szövege publikálva van) a plébános vagy a káplán végzi. Az Éneklő Egyház egy példánya és a szkólaköpeny „hivatalosan” az avatás után kerül az énekeshez. Az énekkönyv filc-borítóval, bevarrt szalagokkal van használhatóvá téve, a kappá belső részén a méretet mutatja egy jel. Az a szkólás, aki az avatáson átment és 6 éves korában a zsolnárok recitálásával párhuzamosan tanult olvasni, ma 6–8 éves gyermekeit kíséri a heti próbára. Hasznosan vehet részt a szkóla életében az a gyermek is, akinek átmenetileg —vagy állandóan— nincs hangja: gondozhatja a könyveket, kottákat, vetítőt, diákat, liturgikus faliújságot, táblát, harmóniumot, ruhákat, szekrényeket.

Azt hiszem, nem iskolai módszerről, inkább egy közösség szokásrendjéről van itt szó, amely szokásrend lehet szigorú is, a fővállalt munkát mindenképpen segítő. A gyerekek attól kezdve, hogy a próbaterembe lépnek, az „énekelve imádkozást” gyakorolják — végülis ez a fő munka. Ismerik továbbá az Egyház szokását, hogy magához az imához is imában kér segítséget („Domine, labia mea aperies ...”; „Deus, in adiutorium meum intende ...”⁶ stb.). Természetesek tehát azok az apró fohászok, melyek a szkólamunkát keretezik. Ilyenek pl. a két könyörgés a mise előtt és után — azonos módon a ministránsok által mondot-

⁵ *Missa mundi.*

⁶ „Uram, nyisd meg ajkamat ...”; „Isten, figyelmezz az én segítségemre ...”

takkal: „Isten, ki angyalaiddal engedsz minket szent oltárodnál szolgálni ...” és „Isten, ki oltárod szolgálatával ...” Ugyanezek próba előtt és után is mondandók.

Azt hiszem, nem jutottunk el a pedagógiához, csupán a szkólát körülvevő hagyományos szokásrendből adtunk némi ízelítőt. Meg sem közelítettük pl. az erdélyi betlehemesek „rendtartását”.

A XX. században voltak hosszabb-rövidebb időszakok, melyekben a gregorián ének általánosan kedvelt, egyenesen divatos zenei hagyomány lehetett. Elsősorban a világi társadalom lelkesedett érte, de hamarosan az egyháziak érdeklődését is felkeltette. A szinte még romantikus érdeklődés ott volt a legújabb zeneszerzői törekvésekben, alkotásokban, előadói kísérletekben (pl. a Venantius Fortunatus-ról elnevezett francia együttes⁷). Magyarországon együtt járt a gregorián fellendülése a középkorkutatással, a „nemzeti” (magyar) gregorián keresésével, de együtt járt az ének spirituális, lelki hatásainak vizsgálatával is.

Az 1970-es és '80-as években egyre inkább újabb életterek nyíltak: a „Magyar Gregoriánum” hangfelvételekkel tele vannak a polcok; az első felvétel megjelenése után kis idővel aranylemezzé lett; e nagyalakú bakelitlemezzel vonzó borítója egy később világhírűvé vált művész (Lakner Zoltán) alkotása. Folyamatban van a magyarországi gregorián források kutatása, s a magyar nyelvű protestáns graduálok feltárása (Bárdos Kornél, Csomasz Tóth Kálmán). A népi gyűjtések során feltárult hangzó anyag a színhagyomány erejét tanúsítja.

Végre az Egyház liturgiájában is megjelent tehát a gregorián, az Egyház saját éneke, majd megjelent s munkához látott egyre több szkóla, hogy előadója legyen a gregoriánnak (Törökőr, Rókus, Krisztina, Pasarét, Tövis u.). Azonban még egy fontos lépés hiányzott. Semennyi előadója sem lett volna a gregoriánnak, ha az előadóknak használható és inspiráló kotta nem kerül a kezébe. Itt kanyarodhatunk vissza a bevezetőként mondottakhoz. A szkóla a liturgiát éneklő hétről-hétre — ehhez új zenei anyagra, kottára van szüksége, hétről-hétre. A latin nyelvű Graduale Romanum kínálata túl nehéz — nem a dallam, hanem a latin miatt. Megoldást végül Dobszay László munkája, a magyar szöveg és a gregorián dallamok összekapcsolása, a „magyar nyelvű gregorián” repertoár megalkotása hozott. Ez az alkotás középponti fontosságú, nélküle ma nincsen se szkólamozgalmak, se hétről-hétre új énekes liturgia, se zsolnározás vagy más biblikus szövegű ének. A szerző pedagógiai tapasztalata és szakmai tudása alkalmas volt különböző nehézségű anyagok kidolgozására. Szerepe az Éneklő Egyház megalkotásában is felbecsülhetetlen fontosságú volt. A kezdetben szamizdatként megismert magyar gregorián anyag gondozása és kutatása — még inkább azonban éneklése a liturgiában — ránk vár, a mi feladatunk.

⁷ Ensemble Venance Fortunat.